

מורשה קהילת יעקב

תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב (דברים לג ד).¹

מסכת סוכה דף מב עמוד א

תנו רבנן: קטן היודע לנענע - חייב בלולב, להתעטף - חייב בציצית, לשמור תפילין - אביו לוקח לו תפילין. יודע לדבר - אביו לומדו תורה וקריאת שמע. תורה מאי היא? - אמר רב המנונא: "תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב" (דברים לג ד). קריאת שמע מאי היא? פסוק ראשון.²

ספרי דברים פסקא שמה - פרשת וזאת הברכה

"תורה צוה לנו משה" - וכי ממשה רבינו אנו אווזים את התורה? והלא אבותינו זכו בה, שנאמר: "מורשה קהילת יעקב".³ שומע אני ירושה לבני מלכים, ירושה לבני קטנים מנין? תלמוד לומר: "אתם נצבים היום כולכם".⁴

דבר אחר: מורשה קהילת יעקב - אל תהי קורא מורשה אלא מאורשה. מלמד שהתורה מאורשה היא לישראל ואשת איש לאומות העולם וכן הוא אומר: "היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה אם יהלך איש על הגחלים ורגליו לא תכוונה, כן הבא על אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה" (משלי ו כז - כט).⁵

דבר אחר: אל תהי קורא מאורשה אלא מורשה - מלמד שהתורה מורשה לישראל. משל למה הדבר דומה? לבן מלכים שנשבה כשהוא קטן למדינת הים. אם מבקש לחזור אפילו לאחר מאה שנה, אינו בוש לחזור, מפני שהוא אומר: לירושתי אני חוזר. כך, תלמיד חכם שפירש מדברי תורה והלך לו לדברים אחרים, אם מבקש לחזור, אפילו לאחר מאה שנה, אינו בוש לחזור, מפני שהוא אומר: לירושתי אני חוזר. לכך נאמר: "מורשה קהילת יעקב".⁶

¹ כפשוטו, התורה צוותה לנו ע"י משה והיא מורשה לעם ישראל. ראה פירוש אבן עזרא לפסוק אשר מחבר את שני חלקיו בעזרת הלמד"ד של "לנו": "זהו שישא ויאמר דור לדור: כך העתקנו מפי משה ירושה בדינו. ויהיה למ"ד לנו מושך עצמו ואחר עמו, וכן היא: מורשה לקהילת יעקב". גם מדרשים רבים רואים בפסוק על שני חלקיו, חטיבה אחת. מדרשים אחרים, מבליטים את שני חלקי הפסוק: הראשון, בא להדגיש את ציווי התורה מפי משה והשני, את היות התורה נחלת עם ישראל כולו. שני חלקים משלימים, הן בראייה כלפי חוץ והן כלפי פנים - אך שונים ומשקפים שני רעיונות. כך או כך, בידינו דרשות רבות על פסוק זה ומכולם בחרנו להתמקד באלה הדורשים את החלק השני: "מורשה קהילת יעקב". ובע"ה נזכה ונשלים גם את החצי הראשון.

² וכך מובא להלכה ברמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה ו: "מאימתי אביו חייב ללמדו תורה? משיתחיל לדבר מלמדו תורה צוה לנו משה ושמע ישראל. ואחר כך מלמדו מעט מעט פסוקים פסוקים, עד שיהיה בן שש או בן שבע הכל לפי בוריו. ומוליכו אצל מלמד התינוקות". חינוך הילד הקטן מתחיל בפסוק: "תורה ציווה לנו משה מורשה קהילת יעקב". אח"כ ילמד על הסדר מספר בראשית או מספר ויקרא. אבל הפסוק הראשון שמשננים לילד הוא דווקא מהפרשה המסיימת את התורה! ומכאן כנראה התגלגל פסוק זה לסדור התפילה, לפסוקים שאדם אומר בהשכמת הבוקר. האם מה שאנו רוצים שייחרט בראשו של הנער הצעיר הוא יתור החלק "תורה ציווה לנו משה" - שהתורה נתנה למשה בסיני ומכאן תוקפה וכוחה (ושידע שכל מה שהוא עתיד לחדש כשיגדל, הכל כבר נאמר למשה בסיני...), או שמא דווקא החלק "מורשה קהילת יעקב", היינו שהתורה נתונה לפנינו ללמוד, כמו לפני כל אחד ואחד מישראל, ושהוא חוליה נוספת בשרשרת הדורות? תאמרו: שניהם. זה תירוץ שתמיד עובד ...

³ התורה נתנה למשה בזכות האבות והיא "מורשה קהילת יעקב", כפי שנראה בהרחבה להלן. ראה מדרש תנחומא פרשת כי תשא סימן כח: "ילמדנו רבינו: הקורא בתורה עד כמה חייב לקרות? כך שנו רבותינו: הקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים כנגד שלשה אבות שבזכותן נתנה תורה לישראל. אבל לא רק עניין של זכות יש כאן אלא 'אחיזה'. התורה שניתנה ע"י משה כבר אבות האומה: אברהם, יצחק ויעקב, זכו בה והניחו את יסודותיה. ראה דברינו [קיימו האבות את התורה](#) בפרשת תולדות וכן [תפילות אבות תקנום](#) בפרשת וירא.

⁴ "קהילת יעקב" ו"אתם נצבים" הם התשובה לחשש ש"תורת משה" תהפוך לנחלת האליטות. ראה גם סנהדרין צא ע"ב: "אמר רב יהודה אמר רב: כל המונע הלכה מפי תלמיד - כאילו גוזלו מנחלת אבותיו, שנאמר: תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב - מורשה היא לכל ישראל מששת ימי בראשית". וכן הוא בויקרא רבה ט ג, תנחומא ויקהל ח ועוד. בשמחת תורה אנו מסיימים את התורה, ספר דברים ומתחילים את ספר בראשית. שוב ושוב אנו חוזרים לדון בשאלה של מיקומו וחשיבותו של ספר בראשית, ובשאלה שרש"י מציג בתחילת פירושו לתורה: "לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם (שמות יב ב), שהיא מצוה ראשונה שנצטוו [בה] ישראל, ומה טעם פתח בבראשית?" - מה טעם פתח בבראשית? יאמר המדרש שלנו, למה כל סיפורי האבות, אתה שואל? כי חשוב לזכור כל הזמן את מה שקדם למעמד הר סיני, את אבות האומה שקדמו למשה שמכוחם יבוא כל אדם מישראל (ומה עם גוי?) ויוכל לטעון כנגד כל הלמדנים "בני משה": לירושתי אבותי אני חוזר! (ביטוי שנראה בהמשך).

⁵ הרי לנו שינוי חריף מהמדרש הקודם. אכן, דבר אחר. האם הראייה הפנימית הפתוחה והמרוככת, חייבת ללכת יחד עם גישה כלפי חוץ קשה וסגורה? יש ודאי סיבות רבות וטובות לגישה מתנכרת זו כלפי אומות העולם. ראה כל המדרשים על סירובם לקבל את התורה (ראה דברינו [תורה לאומית מול תורה אוניברסלית](#) שם הבאנו מגוון מקורות). וההמשך הוא בהקמת המשכן, ראה שמות רבה לג ז, בדימוי של הבת (התורה) שמוכנסת למשכן (בית ארוסה). ראה גם הדיון על השבת אוניברסלית או פרטיקולרית. הבידול החריף כאן בדימוי של אשת איש אינו הדעה היחידה ויש גישות שונות בתכלית. כפי שנראה להלן.

⁶ בקטע זה אנחנו חוזרים לראייה הפנימית, אפילו פנימית יותר מאשר זו בה פתחנו לעיל. כאן מדובר בחוג הפנימי של יושבי בית המדרש, תלמידי החכמים. אלה שפרשו ומבקשים לחזור. ידועים לנו מקרים לא מעטים של תלמידי חכמים שפרשו ואף עזבו את

ספרי דברים פסקא מח

שמא תאמר: יִשְׁנו בני הזקנים, יִשְׁנו בני הגדולים, יִשְׁנו בני הנביאים, תלמוד לומר: "כי אם שמור תשמרוך" - מגיד שהכל שווים בתורה. וכן הוא אומר: "תורה ציוה לנו משה מורשה קהילת יעקב" - קהל כהנים ולוים וישראל אין כתיב כאן, אלא קהילת יעקב. וכן הוא אומר: "אתם נצבים היום כולכם" - מה אילו זה שעמד וקיים תורה בישראל לא היתה תורה משתכחת.⁷ מה אילו לא עמד שפן בשעתו, עזרא בשעתו, רבי עקיבה בשעתו, לא היתה תורה משתכחת; ⁸ ואומר: "ודבר בעתו מה טוב" (משלי טו כג) - דבר שאמר זה שקול כנגד הכל.⁹

מסכת בבא מציעא דף פה עמוד א

אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן: כל שהוא תלמיד חכם, ובנו תלמיד חכם, ובן בנו תלמיד חכם, - שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם, שנאמר: "ואני זאת בריתי וגו' לא ימוש מפך ומפי זרעך ומפי זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם" (ישעיהו נט כא).¹⁰ מאי אמר ה' - אמר הקדוש ברוך הוא: אני ערב לך בדבר זה. מאי מעתה ועד עולם - אמר רבי ירמיה: מכאן ואילך תורה מחזרת על אכסניא שלה.¹¹

מסכת נדרים דף לח עמוד א

אמר רבי יוסי ברי' חנינא: לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו, שנאמר: כתב לך פסל לך, מה פסולתן שלך אף כתבן שלך.¹² משה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל, ועליו הכתוב אומר: "טוב עין הוא יבורך" (משלי כב ט).¹³ מתיב רב חסדא: "ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם!" - ואותי צוה, ואני לכם. "ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי!" - אותי צוה, ואני לכם. "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת!" - השירה לחודה. "למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל!" - אלא פילפולא בעלמא.¹⁴

הארץ על מנת לעסוק בסחורה ודרך ארץ: ר' יאשיה, אלפא וכו'. האם מדרש זה מלמד אותנו על התנגדות לקבל אנשים כאלה בחזרה לבית המדרש, עד שהוא נאלץ להילחם בה?

⁷ מצויה, כמו "חבל על דאבדין ולא משתכחין".

⁸ לא הייתה תורה מצויה. כמו שכח - מצוי, כמו: "חבל על דאבדין ולא משתכחין" - שאין למצוא כמותם.

⁹ ראה נוסח אולי קצת ברור יותר במדרש תנאים לדברים יא כב. ספרי זה, שהוא בפרשת עקב על הפסוק "כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת" (דברים יא כב), חוזר לכאורה על הרעיון שהתורה אינה נחלת האליטות ופתוחה בפני הכל. אך שים לב לנופך הנוסף שהוא מעצב תוך שימוש בפסוק אתם נצבים. אם התורה היא נחלת הכל, היא גם באחריות הכל - לא רק של האליטות. ויש כאן גם חידוד לשוני: "אתם" איננו רק במשמעות של "כולכם" כפי שכתוב בפסוק עצמו, אלא גם במשמעות של "כל אחד ואחד מכם". "אתם" לא כקולקטיב, אלא כאינדיבידואל. אינדיבידואל שאחראי לקולקטיב. ראה הקטע המקדים במדרש שם. על כל מי שניצב בברית שם ("את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה עמנו היום") מוטלת האחריות לעמוד ולהתייצב בכל דור ובכל מקום בו מתעורר הצורך בתיקון וחיודש הברית, כשפן הסופר, כעזרא וכו' עקיבא וחבריו.

¹⁰ זה אותו ישעיהו שבפרק ח פסוק יח אומר: "הִנֵּה אֲנִי וְהַיְלָדִים אֲשֶׁר נָתַלְתִּי ה' לְאֵתוֹת וּלְמוֹפְתִים בְּיִשְׂרָאֵל". אך שם דרשו חכמים את ה"ילדים" כתלמידים דווקא ובהקשר לבתי הספר שהקים ישעיהו כתגובה לגזירת אחז המלך "שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות". ראה בראשית רבה מב ג. וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [כי לא תשכח מפי זרעו](#) בפרשת וילך. והוספנו דברים בדף [מי מנע את שכחת התורה?](#) בדפים המיוחדים.

¹¹ ושם גם מסופר שרב יוסף ישב ארבעים תעניות וזכה שהקריאו לו (בחלום) את הפסוק: "לא ימוש מפך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך להמשך הפסוק: "לא ימוש מפך ומפי זרעך". ישב עוד ארבעים תעניות וזכה לשמוע: "לא ימוש מפך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך". ועל יותר לא ביקש ואמר: "מכאן ואילך לא צריכנא, תורה מחזרת על אכסניא שלה". המוטיב "תורה מחזרת אחר אכסניא שלה", מדגיש את שרשרת משפחות תלמידי החכמים שמקיימים "מורשה" משפחתית של תלמידי חכמים בני תלמידי חכמים, ומתחבר למוטיב תלמיד החכם שפרש, שראינו בספרי לעיל, שתמיד יכול לחזור "אפילו לאחר מאה שנה" ו"אינו בוש לחזור, מפני שהוא אומר: לירושתי אני חוזר". אך אין מוטיבים אלה סותרים בהכרח את מוטיב "הכל שווים בתורה" ואת מאמר חכמים: "היזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה" (נדרים פא א). כל אחד יכול לזכות בתורה ויוכיחו ר' עקיבא, ר' אליעזר בן הורקנוס ושאר תלמידי החכמים שבכל דור ודור שבאו ממשפחות פשוטות ועממיות וזכו לכתר תורה. משזכה אדם לכתר זה יעשה ביתו בית ועד לחכמים וידאג שיהיו בניו ובני לומדי תורה ועוסקיה לשמה, אבל לא יעשה את התורה עטרה להתגדל בה ולא קרדום לחפור בו ותמיד יזכור שהתורה פתוחה לכל והיא "מורשה קהילת יעקב". התורה אמנם מחזרת אחרי אכסניא שלה, אבל תמיד מחפשת לה אכסניות חדשות.

¹² בקטע קודם מובאת דרשתו של רבי חמא ברי' חנינא: "לא העשיר משה אלא מפסולתן של לוחות, שנאמר: פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים, פסולתן שלך יאה". וכאן הוא עושה היקש מפסולת הלוחות הראשונים לכתב הלוחות השניים. מה אלה של משה, אף אלה של משה. ראה דברינו [לוחות שניים כראשונים?](#) בפרשת עקב.

¹³ ראה הפסוק המלא שם: "טוב־עֵינָן הוּא בְּרַךְ פִּי־נֵתָן מִלְחָמוֹ לְךָ". אולי במקרה זה בכוונה לא הובא החצי השני של הפסוק.

¹⁴ לאור מה שראינו עד כאן, והדעה הרווחת שהתורה פתוחה לכל והיא נחלת בני ישראל כולם (ואף גרים ראינו), נראית דרשתו של ר' יוסי ברבי חנינא מפתיעה ביותר אם לא תמוהה. מה פירוש שלכתחילה ניתנה התורה רק למשה ולזרעו? מה גם שזרעו של משה 'נעלם' ולא נודע לנו (היחיד שמיוחס למשה ועל דרך הגנאי, עפ"י מדרשי חז"ל, הוא הכהן של פסל מיכה! ראה ירושלמי סנהדרין פרק יא הלכה ה, בדברינו [פסל מיכה](#) בדפים המיוחדים). גם כל השקלא וטריא בעקבות שאלותיו של רב חסדא נשמעת כאילו בטונים מאד נמוכים. אלה הפסוקים שיכול היה רב חסדא לגייס? ומדוע הוא מוכן לקבל בקלות כזו את התשובה: "אותי ציווה ואני לכם". האם יש פה ניסיון להפריד בין לימוד התורה של בית המדרש בו מתחדשת ונדרשת התורה ובין לימוד התורה העממי במטרה עיקרית של קיום המצוות? ונשאל גם, מה שכנע בסוף את רבי יוסי ברבי חנינא לשנות את דעתו ולומר שרק את הפלפול קיבל משה לו ולזרעו ואת זה הוא היה מוכן למסור לכל עם ישראל בטוב עינו? מדרש זה דורש עיון נוסף וכל הידוע דבר אודותיו מתבקש

שיר השירים רבה פרשה א – "כי טובים דודיך מיין"

א"ר יצחק: כתיב: "ואותי צוה ה' - יש דברים שאמר לי ביני לבין עצמי ויש דברים שאמר לי לומר לבני.¹⁵

מסכת ברכות דף כח עמוד א

תנא; אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס. שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כבדו - לא יכנס לבית המדרש. ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי. אמר רבי יוחנן: פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן, חד אמר: אתוספו ארבע מאה ספסלי; וחד אמר: שבע מאה ספסלי. הוה קא חלשא דעתיה דרבן גמליאל, אמר: דלמא חס ושלוס מנעתי תורה מישראל.¹⁶

ויקרא רבה פרשה ט סימן ג

מעשה ברבי ינאי שהיה מהלך בדרך וראה אדם אחד שהיה משופע ביותר.¹⁷ אמר לו: ישגיח רבי להתקבל אצלנו.¹⁸ אמר לו: אעשה מה שיהנה אותך. הכניסו לביתו האכילו והשקהו. בדקו במקרא - ולא מצאו, במשנה - ולא מצאו, בתלמוד - ולא מצאו, בהגדה - ולא מצאו.¹⁹ אמר לו: ברך! אמר לו: יברך ינאי בביתו. אמר לו: יש בך לומר מה שאני אומר לך? אמר לו: הן. אמר לו: אמור: אכל כלב פיתו של ינאי. עמד, תפסו ואמר לו: מה? ירושתי אצלך ואתה מונה אותי? אמר לו: ומהי ירושתך אצלי? אמר לו: פעם אחת הייתי עובר לפני בית ספר ושמעתי קול התינוקות אומרים: "תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב" - "מורשה קהילת ינאי" לא כתוב כאן, אלא: "קהילת יעקב".²⁰ משנתפייסו זה לזה, אמר לו (ינאי לאורח): במה זכית לאכול על שולחני? אמר לו: מימי לא שמעתי מילה רעה והחזרתיה לבעליה. ולא ראיתי שנים שמתכתשים זה עם זה, ולא נתתי שלום ביניהם. א"ל: כל דרך ארץ זו אצלך וקראתך כלב? וקרא עליו: "וְיִשָּׁם דְּרָךְ אֶרְצוֹ בְּיַשָּׁע אֱלֹהִים" (תהלים נ כג) - ש"יין כתוב: הַשָּׁם דְּרָכּוֹ שׁוּוֹה הַרְבֵּה. שאמר ר' ישמעאל בר רב נחמן: עשרים וששה דורות קדמה דרך ארץ את התורה. זהו שכתוב: "לשמור את דרך עץ החיים" (בראשית ג כד). "דרך" - זו דרך ארץ ואח"כ "עץ החיים" - זו תורה.²¹

להריץ לנו אגרתו בהקדם. עד אז, נהין ונאמר, שבדיעבד, גם מדרש זה נלחם כנגד כל אפשרות של ניכוס התורה ע"י אצולה למדנית כלשהיא בתולדות ישראל. כל מי שינסה לשמור את התורה לו ולזרעו ולמשפחתו ולא יפתח את בית המדרש שלו לכל, כולל הפלפול, יאמרו לו: כלום טוב אתה מנשה רבנו?

¹⁵ דרשות שיר השירים רבה על הפסוק "כי טובים דודיך מיין" נגררות לנושא של פסוקים "שאין להם הכרע", היינו, שניתן לקרוא אותם לצד זה או לצד זה כמו הפסוק: "הלא אם תיטיב שאת" (בראשית ד ז), "ובמנחה ארבעה גבעים משקדים פפתיה ופחתיה" (שמות כה לד) ועוד. בא ר' יצחק ודורש את הפסוק: "ואותי צוה ה' שהם דברים ביני לבין עצמי, וחלק שני: "ללמד אתכם" שהם "לומר לבני". מה שמופיע בגמרא נדרים הנ"ל כתשובה של ר' יוסי בר' חנינא לקושייתו של רב חסדא מהפסוק: "ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם - ואותי צוה, ואני לכם", מופיע כאן כדרשה עצמאית קדמית של ר' יצחק! זאת ועוד, אם בגמרא נדרים אמרנו: "לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו ... משה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל", פה משתמע שיש שתי קבוצות של דברי תורה: "דברים שאמר לי ביני לבין עצמי" ו"דברים שאמר לי לומר לבני". מה הם הדברים שנאמרו בין הקב"ה ומשה שלא נאמר לו לומר גם לבנים? כל אותן "הלכות למשה מסיני"? מה שמר משה לעצמו? שאלתנו בהערה הקודמת רק מתעצמת, אבל אפשר שהפתרון טמון בהבחנה בין מסורת וחינוך, בין סיני ועוקר הרים, כפי שכבר רמזנו בהערה הקודמת. ראה דברינו [סיני או עוקר הרים](#) בדפים המיוחדים. ועדיין, נשמח לכל הסבר הגון ורעיון טוב!

¹⁶ עד שנפתור את תעלומת המדרש הקודם על התורה שניתנה לכתחילה למשה ולזרעו (לאליטות?) הנה הסיפור הידוע על הדחת רבן גמליאל מנשיאותו בשל המחלוקת (לא הראשונה) עם ר' יהושע אם תפילת ערבית רשות או חובה. לאחר שהודח רבן גמליאל, נפתחו דלתות בית המדרש לרווחה ונוספו שם ארבע מאות ויש אומרים שבע מאות ספסלים לתלמידים. חלשה דעתו של רבן גמליאל ואמר: "שמא חס ושלוס מנעתי תורה מישראל". ראה בהמשך הגמרא שם שהראו לו בחלום את מה שהראו לו, אבל כל זה לא היה אלא להפיס את דעתו. אכן, מנע רבן גמליאל תורה מישראל כאשר סינן את הכניסה לבית המדרש וקבע שרק תלמיד שתוכו כבדו יכול להיכנס את בית המדרש. הוא רבן גמליאל דיבנה שאת הלל סב סבו גם לא הכניסו לבית המדרש (של שמעיה ואבטליון) כשלא היה לו כסף לשלם וקפא בשלג בחוץ (גמרא יומא לה ע"ב). אין עוד בחינות כניסה לבית המדרש ולא דרישה כספית. ראה דברינו [תוכו כבדו](#) בפרשת תרומה. ראה גם דברינו [בו ביום שהעבירו את רבן גמליאל מנשיאותו](#).

¹⁷ משופע - עשיר, הדור בלבדו וזה מה שגרים לר' ינאי לטעות בו.
¹⁸ לשון נאה להזמין אדם להתארח. ר' ינאי מזמין את האיש המשופע אליו לסעודה.
¹⁹ ר' ינאי הזמינו לומר דבר תורה על שולחנו והאיש לא ידע לומר כלום, לא בהלכה ולא באגדה. וכפי שנראה בהמשך, גם לא ידע לברך. ודווקא על זה אין לתמוה שהרי תלמידי חכמים גדולים וטובים, כמו ר' אלעזר בן חסמא, לא ידעו לפרוס על שמע או לברך ברכת חתנים (ויקרא רבה כג ד).

²⁰ אז בסוף האיש כן ידע ללמוד קצת ואף הצליח להפיל את ר' ינאי בפח, כאשר דיבר על ירושה שלו שנמצאת אצל ינאי. לפחות דרשה אחת שמע וזכר היטב, או שמא הדרשן שם דברים בפיו ... כך או כך, עם הארץ הוא שמוזכר לתלמיד החכם שהתורה היא מורשה קהילת יעקב ואיננה ירושתם ונחלתם הבלעדית של חובשי ספסלי בית המדרש. ראה דברינו [השם והשם את דרכו](#) בפרשת צו. ראה גם הסיפור בבראשית רבה לב י על הַבָּהֶם (מנהיג הבהמה) שידע לענות היכן שר' יונתן שתק (בדברינו [ההרים הגבוהים](#) בפרשת נח), הגרדיים שזכרו את תורת שמעיה ואבטליון (תחילת מסכת עדויות) ועוד.

²¹ הבאנו את המדרש (כמעט) עד סופו, לא רק לשם שלמות הסיפור, אלא גם משום שאפשר שגם העניין של דרך ארץ שקדמה לתורה שייך לכאן. ידיעת התורה אולי כן שייכת, בסופו של דבר, ללומדיה ועמליה. אבל הוויית העולם, דרך ארץ בשני המובנים, היא עניין

מסכת בבא בתרא דף קיט עמוד ב

היא גופה קא מסתפקא ליה, דכתיב: "ונתתי אותה לכם מורשה אני ה' " (שמות ו ח) - ירושה היא לכם מאבותיכם, או דלמא שמורישין ואינן יורשין? ופשטו ליה תרוייהו: ירושה לכם מאבותיכם, ומורישין ואינן יורשין. והיינו דכתיב: "תביאמו ותטעמו בהר נחלתך", "תביאנו" לא נאמר אלא "תביאמו", מלמד שמתנבאין ואינן יודעין מה מתנבאין.²²

מדרש תנחומא פרשת ויקהל סימן ח

ולמה נתנה התורה במדבר? לומר: מה המדבר מופקר לכל בני אדם, אף דברי תורה מופקדין לכל מי שירצה ללמוד.²³ שלא יהא אדם אומר: אני בן תורה ותורה נתונה לי ולאבותי. ואתה ואבותיך לא הייתם בני תורה, אלא אבותיך גרים היו.²⁴ לכך כתיב "מורשה קהלת יעקב" - לכל מי שמתקהל ביעקב. אפילו הגרים שעוסקין בתורה, שקולים הם ככהן גדול, שנאמר: "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה' אלהיכם" (ויקרא יח ה) - כהן ולוי וישראל לא נאמר, אלא: אדם.²⁵ לפיכך: "תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם" (במדבר טו טו).²⁶

רמב"ן דברים פרק לג פסוק ד

תורה צוה לנו משה - הטעם, שישא תמיד ויאמר: "תורה צוה לנו משה", והיא תהיה "מורשה לקהילת יעקב".²⁷ כי לדורות עולם כל בני יעקב יירשוה וישמרו אותה: "כי לא תשכח מפי זרעו" (דברים לא כא). ודרשו רבותינו (מדרש תהלים א), שלא אמר מורשה בית יעקב או זרע יעקב. ואמר "קהילת יעקב" לרמז שיקהלו רבים עליהם ותהיה התורה לעולם מורשה ליעקב ולכל הנקהלים עליו, הם הגרים הנלוים על ה' לשרתו ונספחו על בית יעקב, ונקראו כולם קהילתו.²⁸

לחוש פשוט של התנהגות אנושית שבית הספר שלה הוא הרחוב, לא פחות מאשר בית המדרש. וסיום המדרש שם הוא: "אראנו בישע אלהים - אמר ר' אבהו: זה אחד מן המקראות שישועתו של הקב"ה היא ישועתן של ישראל: "ולכה לישועתה לנו" (תהלים פ א).

²² סיוע מעניין למוטיב שהתורה היא מורשה (מורשת בלשוננו) ופתוחה לכל ולא ירושה של האליטות, מצאנו בסוגיה במסכת בבא בתרא, בנושא שונה לגמרי, בסוגיה של ירושת הארץ (ובנות צלפחד) ובדיון אם הארץ נתחלקה ליוצאי מצרים או לבאי הארץ. ראה הנושא שם ולא נוכל להאריך בו כאן. מה שחשוב לנו הוא האבחנה שעושה הגמרא, אבחנה שמקובלת על שתי השיטות שם, שדור יוצאי מצרים, להם משה מבטיח בשליחות הקב"ה אומר להם: "ונתתי אותה לכם למורשה", דור זה הוא מוריש אבל לא יורש. דור זה זכה לקבל את הבטחת הירושה, אבל לא ירש בעצמו רק הוריש אותה לדור הבא (ולכן הם אומרים בשירת הים "תביאמו" ולא "תביאנו" בבחינת יבא ולא ידע מה שניבא). בדרשה שלנו אני מבקשים לחבר את "מורשים ואינם יורשים" של ירושת הארץ עם "מורשה ואינה ירושה" של התורה. כל דור מקבל את התורה במורשה מהדור הקודם - בנים מאבותם, ומוריש אותה לדור הבא - בנים לבני בנים. אבל במהלך המורשה (המורשת בלשוננו), אין התורה הופכת לנחלה ולירושה של אף אחד. גם לא של בני התורה. מורשה ולא ירושה. תפקיד כל דור להוות חוליה נאמנה בשרשרת: לשמר את התורה כפי שירש מהדור הקודם ולהעבירה במורשה לדורות הבאים. אבל אין היא ירושה שלו.

²³ ראה דברינו **תורה ומדבר** בפרשת במדבר, אשר עפ"י כללי הלוח לעולם תחול לפני חג השבועות, חג מתן תורה. כל עם ישראל עבר תהליך גיור בין יציאת מצרים ומתן תורה. ראה רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יג הלכות א-ד: "בשלושה דברים נכנסו ישראל לברית: במילה וטבילה וקרבן". וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו **כולנו גרים** בחג השבועות.

²⁵ ראה מסכת בבא קמא דף לח עמוד א: "ר' מאיר אומר: מנין שאפילו נכרי ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול? תלמוד לומר: אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. כהנים ולויים וישראלים לא נאמר אלא אדם, הא למדת, שאפילו נכרי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול". אפילו נכרי! גם מי שלא (טרם) התגייר! אלא שכהן הגמרא שם הוא מקבל שכר כמי שאינו מצווה ועושה ולא כישראל שהוא מצווה ועושה. מדרש תנחומא (וכן הוא במדרש מדבר רבה יג טו) מרכז את מאמר הגמרא ומדבר על גר, אולי על מנת לתת לו שכר מלא כדין מצווה ועושה ואולי באמת כדי לרכז את מאמר הגמרא שהיה קשה בעיניו. ראה אגב דברי ישעיהו בפרק נו בשבח בני הנכר השומרים את השבת, וגם שם "גייר" ז"ל והפרשנים את הנכרים ופירשו את הפסוקים על גרי צדק.

²⁶ והמדרש מביא כאן רשימה ארוכה של גרים, החל מבני יתרו, דרך בני סיסרא וכלה בשמעיה ואבטליון "שהיו יושבים בלשכת הגזית וכל ישראל שומעים הלכה מפיהם". ראה גם גיטין נז ע"ב: "מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק; מבני בניו של סיסרא למדו תינוקות בירושלים; מבני בניו של סנחריב למדו תורה ברבים. מאן אינון? שמעיה ואבטליון". ועדיין לא מנינו דמויות כמו עקילס הגר, אונקלוס הגר ועוד. הבטחנו מדרש שמציג גישה שונה ממדרש ספרי לעיל אשר רואה בתורה אשת איש, נחלה פרטית של עם ישראל - וקיימנו. לפי מדרש זה, אין פתיחות לחצאים ולשיעורים. אם התורה איננה נחלה פרטית של אליטת החכמים ופתוחה בפני כל אדם מישראל, היא חייבת להיות פתוחה גם בפני כל אדם שנברא בצלם ומוכן לקבל עליו את התורה כדרך חיים. כמאמר מדרש ויקרא רבה ט ג לעיל: "דרך" - זו דרך ארץ ואח"כ "עץ החיים" - זו תורה. ראה דברינו **צלם אלהים** בפרשת בראשית. וראה גם דברינו **תורה אחת ומשפט אחד** בפרשת שלח לך.

²⁷ המילה "ישא" מקורה בפסוק הסמוך שלפי פירוש רמב"ן, יש לקרוא אותם ברצף: "אף חבב אותם ברצף: "אף חבב עמים כלקדשיו בידך והם תפכו לרגלך ישא מדברתיך: תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב". זהו הדיבור שיינשא ושיש לשאת מדור לדור, כפי שהוא ממשיך ומפרש. בכך, אגב מנסה רמב"ן לפתור את הקושי בפשט הפסוק כיצד באמצע דבריו של משה נכנס הפסוק: "תורה צוה לנו משה" בו משה מדבר על עצמו בנף שלישי. תשובתו היא ע"י חיבור עם הפסוק הקודם שמשמש לו כותרת. וזה נושא נכבד בפשט הפסוקים (ראה עוד מקומות בפרשת וזאת הברכה בהם משה נזכר בגוף שלישי כגון: "תריבהו על מי מריבה" ואין זה נושאנו הפעם).

²⁸ רמב"ן מצטרף למדרש תנחומא הנ"ל ויוצר קשר ברור בין הפסוק שלנו: "תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב" ובין הפסוק בפרשת וילך, דברים לא כא: "כי לא תשכח מפי זרעו". מה יגרום לכך שהתורה לא תשכח? פתיחתה לכל קהילת יעקב, לכל בית

חג שמח
שישו ושמחו בשמחת תורה,
חזק חזק ונתחזק
מחלקי המים

מים אחרונים: ראה דברינו בפרשת וילך [כי לא תשכח מפי זרעו](#) וכמו כן דברינו [יזל מים מדליו](#) בפרשת בלק. שלושה דפים אלה משלימים זה את זה והחוט המשולש לא במהרה יינתק. שוב השלמנו גם את הצלע הרביעית, הדף [מי ימנע את שכחת התורה?](#)

ישראל – "היזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה" – ולא הגבלתה לאליטה של 'תלמידי משה'. זאת ועוד, הפתיחות שתשמר את התורה ותוודא שלא תשכח, חוצה את גבולות האומה הישראלית אל הגרים המסתפחים לקהילת יעקב: "ליעקב ולכל הנקהלים עליו". הערובה לכך שלא תשכח תורה מישראל היא פתיחתה הן כלפי פנים, לכל ישראל, והן כלפי חוץ למי מאומות העולם שירצה להצטרף לקהילת יעקב/ישראל.